

145. – Библиогр.: в конце ст.

Нечаев 1987: Нечаев, Л. Г. О понятии «инвариант перевода» [Текст] / Л. Г. Нечаев // Теория и практика перевода. Сборник научных трудов / Московский государственный институт иностранных языков им. М. Тореза – М. : Б.и., 1987. – Вып. 295. – С. 33-40. – Библиогр.: в конце ст.

Новиков, Сунцова 1999: Новиков, А. И., Сунцова, Н. Л. Концептуальная модель порождения вторичного текста [Текст] / А. И. Новиков, Н. Л. Сунцова // Обработка текста и когнитивные технологии. – 1999. – № 3. – С. 158-166. – Библиогр.: в конце ст.

Новикова 1986: Новикова, М. А. Прекрасен наш союз: Литература-переводчик-жизнь: Литературно-критические очерки [Текст] / М. А. Новикова. – К. : Радянський письменник, 1986. – 224 с. – Библиогр.: с. 222-224.

Словарь русского языка 1999а: Словарь русского языка: В 4-х т. [Текст] / РАН, Ин-т лингвистич. исследований ; [Под ред. А. П. Евгеньевой]. — 4-е изд., стер. — М. : Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999. – Т.1. – 702 с.

Словарь русского языка 1999б: Словарь русского языка: В 4-х т. [Текст] / РАН, Ин-т лингвистич. исследований ; [Под ред. А. П. Евгеньевой] [Текст]. — 4-е изд., стер. — М. : Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999. – Т.3. – 750 с.

Солодянкина 2004: Солодянкина, Н. В. Целостность текста в аспекте согласования его формальной и смысловой структур : (на материале исход. и вторич. текстов) [Электронный ресурс]: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Кемер. гос. ун-т. – Электрон.дан. (1 файл). – Кемерово, 2004. – 24 с. – Режим доступа: www.osu.ru/sites/lab-philology/docs/ar006.pdf. – Название с экрана.

Сунцова 1995: Сунцова, Н. Л. Лингвистическая модель порождения вторичного текста [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Н. Л. Сунцова. – РАН, Ин-т языкознания. – М., 1995. – 22 с. – Библиогр.: с. 22.

Трубникова 2009: Трубникова, Ю. В. К вопросу формирования парадигмы текста [Текст] / Ю. В. Трубникова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2009. – № 27 (165). Филология. Искусствоведение. – Вып. 34. – С. 139–144. – Библиогр.: в конце ст.

Тюленев 2000: Тюленев, С. В. "Вторичный" текст как средство прагматистического изучения оригинала : На материале английского языка [Текст]: Автореферат дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / С. В. Тюленев. – Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 2000. – 19 с.

Предложено функциональное видение текстов, созданных на основе других, дано толкование понятию «неисходный текст», выявлены закономерности порождения неисходных текстов. Особое внимание уделено рассмотрению грамматических особенностей текстов-пересказов.

Ключевые слова: неисходный текст, единица регуляции, пересказ.

Functional vision of the texts created on the basis of the other texts is offered; the interpretation of concept «non-original text» is given; the laws of the «non-original texts» generation are revealed. The special attention is given to the consideration of grammatical features of text-retellings.

Keywords: non-original text, unit of regulation, retelling.

Надійшла до редакції 24 вересня 2010 року.

Марина Михальченко

ББК Ш12=411.4
УДК 811.161.2'42

ІРОНІЯ ЯК РЕАЛІЗАТОР ОЦІНКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті досліджено реалізацію категорії оцінки в іронічних висловленнях. Іронію розглянуто як один із способів вираження негативної оцінки, простежено її зв'язок із градацією оцінки. Висвітлено особливості сприйняття іронічних оцінок.

Ключові слова: градація оцінки, іронія, контекст, оцінка, текст.

Уявлення носіїв мови про добро та зло знаходять втілення в універсальній категорії оцінки. Одвічне питання про добре та погане зумовлює актуальність дослідження мовної реалізації ставлення людини до світу. У сучасній лінгвістиці вивченню категорії оцінки та засобів її вираження присвячено праці Н. Арутюнової, О. Бессонової, О. Вольф, Т. Космеди, Т. Маркелової, В. Шинкарука та ін. Асиметричність оцінної шкали, пов'язана зі зміщенням норми до зони позитивного, зумовлює частотніші та різноманітніші вияви негативної оцінки порівняно з позитивною. Реалізація негативної оцінки залишається одним з важливих питань науки про мову, що засвідчують роботи Л. Гуслистої, О. Кашкіної, Г. Кузенко, Н. Пазич, М. Петрушиної, Г. Складніченко,

© Михальченко М.М., 2011

Д. Шмельова та ін. Дослідники активно опрацьовують проблему функціонування оцінки на рівні тексту (І. Арнольд, В. Гак, А. Загнітко, Т. Космеда, Е. Махова, А. Папіна та ін.).

У художньому тексті для вираження ставлення до повідомлюваного досить уживаною є іронія. Іронія покликана опосередковано виразити глузливо-критичну думку про об'єкт, однак не передбачає прямих образ, викриття. Іншими словами, іронія є тонкою насмішкою, що замаскована «зовнішньою благопристойною формою» [Літературознавчий 1997: 321]. У такий спосіб виникає розбіжність між смислом оцінки в тексті та значенням її мовних реалізаторів, що дозволяє говорити про іронію як один із засобів вираження категорії оцінки. Оцінна семантика в іронічному висловленні виникає внаслідок взаємодії безпосереднього значення мовних одиниць зі значенням ситуативним, контекстуально зумовленим, переважно протилежним до прямого.

Мета статті – дослідити іронію як засіб реалізації оцінки в художньому тексті. Мета зумовлює розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати вияви негативної оцінки в іронічних висловленнях; 2) простежити контекстуальну зумовленість вираження оцінки за допомогою іронії; 3) розглянути зв'язок іронії з градацією оцінки.

У виданні «Українська мова. Енциклопедія» [Українська 2004: 230] зазначено, що мовець звертається до іронії з метою прихованого глузування або легкого, добродушного жарту. На думку О. Селіванової, метою іронії є глузування, висміювання. Дослідниця акцентує на тому, що іронія, на відміну від гумору, завжди несе в собі негативне ставлення до об'єкта [Селіванова 2006: 198]. Відмінність іронії від гумору полягає також у тому, що іронія виявляє «несприйняття предмета висловлення» [Літературознавча 2007: 436].

Варто уточнити, що іронія реалізує негативну оцінку об'єкта, однак така оцінка може мати різні ступені інтенсивності – від легкого висміювання окремих аспектів до повного заперечення предмета. Це дозволяє стверджувати, що іронія взаємодіє з градуальністю як основною властивістю шкали оцінки.

В одному з епізодів роману П. Загребельного «Роксолана» негативна оцінка замаскована похвалою й обіцянкою високої винагороди. Завдяки контексту, що активізує іронічне значення, мовні одиниці із семантикою схвалення набувають протилежного смислу. Отже, іронія зумовлює інтерзональну градацію оцінки: позитивна оцінка змінюється на негативну. Негативну оцінку посилено вживанням мовних одиниць, значення яких наближається до граничної позиції в зоні негативного на оцінній шкалі:

(1) *(Ібрагім:) – Хвалитесь, що дотримались вірності своїй землі? Така вірність вимагає нагороди. Султан доручив мені належно винагородити вас. Ви хотіли цієї землі – ми вам дамо її. Вас буде закопано в цю землю. Закопано живими. Яму собі викопаете самі. Щоправда, землекопство у мусульман вважається найганебнішою справою, а копання могили для себе і вкрай ганебне, але що я можу вдіяти? Та й ви не мусульмани.*

О. Селіванова зауважує, що іронія «ґрунтується на вживанні слів і висловлень у протилежному щодо буквального змісті, на приховуванні за удавано серйозними речами комічного, за позитивною оцінкою негативної» [Селіванова 2006: 198]. Внаслідок такої невідповідності конкретизація знаку оцінки стає досить проблематичною, а реалізація іронічного смислу потребує залучення широкого контексту. Наприклад, висловлення *Ти чесний і благородний, святий та божий!* Без контексту сприймається як позитивнооцінене. Однак у повісті П. Загребельного «Гола душа» це висловлення реалізує іронію. Клеопатра Січкара у розмові з чоловіком висміює його недолугість:

(2) *(Малинка-Осичняк:) – Ну, я ж на казенному забезпеченні... А все інше добувала ти. Я ж не знаю... Якось не цікавився...*

(Клеопатра Січкара:) – Ах, ти не цікавився! Ти чесний і благородний, святий та божий! На тебе все з неба падало. То знай же, що коли щось і падає, то не з неба, а з баз. Ну, а в Києві, сподіваюся, баз трохи більше, ніж на твоїй вузловій.

У художньому тексті іронія як форма авторської оцінної позиції [Походня 1989: 115] покликана передусім у завуальованій формі подати негативнооцінену інформацію. Вдаватися до цього типу вираження суджень автора переважно спонукають особливості адресата або ситуація спілкування. Висловлюючи свою думку, мовець прагне не образити співрозмовника відкрито, уникаючи в такий спосіб ймовірного конфлікту. Отже, іронія здатна реалізувати спадну градацію оцінки.

Проаналізуємо діалог з роману П. Загребельного «Роксолана»:

(3) – *Ця нікчемна рабіня привела тобі доньку, мій державний сину, – роздуваючи гнівливо ніздрі, повідомила валиде. – Ця дитина буде ще немічніша за першу. Ти марно сподівався від неї другого сина. Вона нездатна.*

– *Здається, ви теж народили тільки одного сина, – нагадав їй Сулейман без особливої привітності в голосі.*

Як справедливо зазначає Ф. Бацевич, спілкування являє собою «не просто обмін інформацією носіїв певних інтелектуальних систем, це, насамперед, спеціально організований вплив на учасника комунікації з метою зміни його зовнішньої поведінки та / або внутрішнього світу» [Бацевич 2003: 138]. Метою іронічного висловлення не є безпосередньо повідомлення негативної оцінки об'єкта: іронія дозволяє мовцю висловлювати свої критичні зауваження в прихованій формі, актуалізуючи комунікативну настанову.

У прикладі (4) на в'їдливі зауваження матері про дружину син прямо не відповідає, його комунікативна стратегія виражена імпліцитно за допомогою звернення до фактів. Нагадуючи матері про те, що вона теж має

лише одного сина, Сулейман уникає безпосереднього вираження твердої негативної оцінки: (4) *Роксолана не гірша за вас, а ви не краща за неї, адже теж народили лише одного сина*. На прагнення мовця зменшити інтенсивність оцінки вказує вживання вставного слова *здається*, що реалізує значення невпевненості, бажання уникнути категоричності. Так, султан протиставляє те, що має бути в ідеалі, тому, що є насправді, висміює реальну ситуацію з позицій норми. Сулейман не хотів скривдити матір, його іронія спрямована на зміну ставлення матері до Роксолани та вплив на її поведінку.

Зазвичай іронія супроводжується відповідною інтонацією, характер якої стає зрозумілим з широкого контексту. Так, іронія «посилюється з удавано серйозною, шанобливою, співчутливою інтонацією, за якою приховується металогічна фігура як форма семантично амбівалентного заперечення: кпинам властива профанація, сумніви щодо істинності певних реалій і водночас випробування дійсності на справжність» [Літературознавча 2007: 436]. У прикладі (5) інтонація заперечує інтенсивну оцінку теми розмови як дуже важливої, обертаючи смисл висловлення на протилежний:

(5) *(Малинка-Осичняк:) – Не жартуй, це дуже серйозно.*

(Клеопатра Січкар:) – Куди вже серйозніше! (П. Загребельний. Гола душа).

Адекватна інтерпретація іронічних висловлень зумовлена дотриманням комунікантами принципу кооперації [Грайс 1985]. Розглянемо приклад:

(6) – *Чесне піонерське, ми не хотіли красти. Ми до діда Артема йдемо, – сказав Сашко.*

– *Так я вам і повірю, – скривив рота Шморзун. – Обдурюйте когось іншого, а не мене. Гарного має дід онука! О-поведу, хай полюбується* (Б. Комар. Диваки).

Мовець повідомив те, в неправдивості чого він упевнений. Для того щоб не вважати висловлення абсолютно беззмисловим, адресату, за Г. Грайсом, доводиться припустити, що мовець «намагається виразити певну пропозицію, відмінну від тієї, яку він, здавалося б, висловлює. Це має бути пропозиція, найбільш очевидно пов'язана з цією; пропозиція, найбільш очевидно пов'язана з цією – це її заперечення» [Грайс 1985: 230]. Отже, порушення постулатів категорії якості («Намагайся, щоб твоє висловлення було істинним») впливає на реалізацію іронії.

Залежно від комунікативної мети висловлення іронія може бути використана й для інтенсифікації судження. Здатність іронії активізувати оцінку мовець використовує для підтвердження правильності власної позиції. О. Вольф стверджує, що «висловлення позитивної оцінки відбиває лише ставлення мовця до об'єкта, висловлення негативної оцінки швидше передбачає необхідність подальших дій» [Вольф 1986: 102]. Отже, упевнений у справедливості свого погляду мовець за допомогою іронії впливає на адресата.

Персонаж роману І. Потаніної «Амоге» не схвалює амбіційності дівчини. Розумінню оцінного значення сприяє авторський акцент («не без іронії»), що уможливило прочитання відповідної інтонації:

(7) *Юворський глумливо глянув на дівчину.*

– *Поважаю людей з високими амбіціями, – не без іронії заявив він.*

Однією з головних особливостей іронії в тексті є її несподіваність, наприклад: (8) *Одного дня Хома поліз за словом у кишеню, а виявилось, що там лежить власна оригінальна думка* (В. Гарнавський. Дисертація). Автор обіграє відомий фразеологізм: «за словом у кишеню не полізе», так кажуть про людину дотепну та вправну в розмові. Очевидно, що Хома таким не був, оскільки «поліз за словом у кишеню», тож і автор глузує з його переконань, називаючи погляди чоловіка «власною оригінальною думкою». Такі іронічні висловлення постають особливо експресивними, вони насичують текст додатковими смислами, посилюючи вплив на адресата та програмуючи реакцію на повідомлюване.

Т. Булигіна й О. Шмельов підкреслюють, що для правильного розуміння тексту часто необхідно «виявити в ньому аномальні висловлення, визначити, чи навмисно допущено відхилення від норми, і встановити істинний семантичний намір мовця» [Бульгіна 1990: 105]. У прикладі (9) іронія виникає завдяки семантичній надмірності позитивної оцінки, внаслідок чого оцінка сприймається як негативна: (9) *Коли Саші виповнилося тридцять років, батьки виміняли йому однокімнатну квартиру, але він все одно не одружився, бо гідної його дівчини в природі не існувало. У Києві – таки точно нема* (О. Кононенко. Сестра). Якщо інтерпретувати повідомлення буквально, можна подумати, що Саша був ідеальним, найкращим чоловіком у світі, тож відповідної досконалої жінки не існувало. Саме гіпертрофія позитивної оцінки героя уможливило сприйняття авторської іронії: Саша мав неадекватно завищену самооцінку.

Аналізуючи вияви іронії на рівні тексту, О. Калита помічає цікаву закономірність: «Якщо за одиничного вживання слово в художньому контексті набуває додаткових значень, то в разі повтору цього слова в різних контекстах нагромаджуються контекстуальні смислові природження» [Калита 2007: 36]. Отже, повторювана в межах тексту одиниця набуває особливого смислу, що існує лише в цьому тексті. Так, у повісті П. Загребельного «Гола душа» слова *сарказм* і *маразм*, неодноразово повторювані в тексті, концентрують у собі негативну загальнотекстову оцінку. Варто зазначити, що прагматичний ефект під час кожного повторення зростає.

Іронія корелює із внутрішньотекстовою градацією оцінки, часто надмірна інтенсивність оцінки нівелює її значення або створює полярну семантику. Наприклад, позитивна семантика трансформується в негативну: (10) *Радянська загальна освіта найзагальніша у світі! При безкоштовному лікуванні здоров'я не варте нічого... Сарказм, сарказм!* (П. Загребельний. Гола душа).

Оцінка, реалізована за допомогою іронії, адекватно сприймається лише в широкому контексті або навіть після прочитання цілого тексту, оскільки «саме контекст є головною умовою актуалізації іронічного смислу, виділення узуальних та виникнення оказіональних іронічних конотацій у мовних одиниць» [Жалита 2007: 35]. Так, у фрагменті (11) смисл може бути виявлений лише в контексті: (11) – **Оце князь! – бурчав Іваниця. – Оце пригрів, і нагодував, і напоїв! Ще і не володіє нічим, а вже!** (П. Загребельний. Смерть у Києві). Іронічне висловлення імплікує повністю протилежне твердження: Іваниця висловлює негативне враження від зустрічі з князем, який не виправдав його сподівань.

У дослідженні С. Походньої доведено, що «іронія як явище повторної номінації особливо сильно зумовлена контекстом – як у плані актуалізації, так і декодування» [Походня 1989: 112]. Контекстуальна залежність оцінного значення в іронічному висловленні зростає в межах тексту. У романі І. Карпи «Перламутрове порно» іронія розкривається на ґрунті попередньої інформації: (12) *Водійського посвідчення в мене, ясна річ, нема. Ну, тобто, є десь, але його ще треба знайти. Не кажучи вже про довіреність на цей розкішний мерседес. Мій любий взагалі мені не довіряє – має, вочевидь, на те підстави. Дико боїться оформляти на мене щонайменшу власність. Все на маму. Мама надійна, мама хороша, мама – єдиний його друг. Я дуже люблю його маму. Себе часами не люблю, а її завжди.* Іронічне значення загострене надмірною градацією оцінки: від переліку чеснот матері чоловіка до абсолютної любові до неї, посиленої прислівником *завжди*. У такий спосіб максимальна позитивна оцінка переходить до зони негативного на оцінній шкалі.

Т. Космеда наголошує на особливо високому ступені прагматичної оцінної інформації іронічних висловлень, «коли задається така ситуація, при якій виникає повний незбіг між пропозиційним змістом висловлення і його мовленнєвим змістом» [Космеда 2000: 297]. Специфічний прагматичний ефект має іронія, що постає внаслідок контрастної семантики, коли зіставлено полярні оцінки. Наприклад, для вираження негативної оцінки автор використовує засоби реалізації позитивної оцінки, причому ця оцінка значно відділена від норми: (13) *Про мою блискучу зовнішність Аскольд казав: «Без сльоз не взлянеш!»* (І. Карпа. Перламутрове порно). На переносне позитивне значення прикметника *блискучий* «дуже гарний, пишний, розкішний» накладається контекстуальне значення негативної оцінки, наближеної до граничної позиції на оцінній шкалі (*зовнішність убога*).

У художньому тексті непоодинокими є прикладі іронії, що виникає внаслідок поєднання одного й того самого слова з різними словами. Такі поєднання часто породжують протиріччя: (14) *Отже, тоді і там, де народилася Мілена, можна було спостерігати незвичайне видовище: три прегарних істоти світилися, і світилось сонце, світилась пилюка на підвіконні, світилась вода у кристалевій вазі, світилися простирадла під Касандрою від щастя* (С. Андрухович. Літо Мілени). Фрагмент демонструє семантичну надмірність позитивної оцінки, доведеної автором до абсурду. Висхідна градація змінює аксіологічне значення фрагмента на протилежне. Імпліцитна негативна оцінка постає в кінці фрагмента, вона актуалізована суперечливим поєднанням словосполучення *світитись від щастя* з іменником *простирадло*.

Своєрідний іронічний ефект виникає за умови контрасту між оцінкою та її аргументацією. У такому контексті неведені аргументи вказують на те, що висловлена оцінка має зовсім інший смисл. Наприклад, у фрагменті (15) спосіб життя вчительки оцінений як добрий, взірцевий, однак наведені аргументи суперечать уявленню про нормативну поведінку вчителя: (15) *А у Ліни Андріївни, вчительки іноземної мови, удома все в порядку. Вона правильно живе: чхає на шкільних дітей, балує своїх власних, безпардонно шантажує їхніх батьків, щоб вони платили за додаткові уроки, не мигнувши оком, продає оцінки в таблиці* (Л. Клименко. Пор'ядна львівська пані). Іронічний ефект посилюється з розгортанням тексту. У блоці тексту (16) йдеться про іншу вчительку: (16) *А це наша педагогічна зірка – математичка, заслужена вчителька – Аліна Олександрівна. Вона дійсно розумничка. Її учні постійно займають вищі місця на всеукраїнських і міжнародних олімпіадах і без іспитів вступають до столичного університету. За все це вона має жалюгідну вчительську зарплату, невлаштоване особисте життя і вкрай розхитану нервову систему* (Там само). Педагогічна діяльність жінки згідно з суспільно визнаними нормами оцінена позитивно, третє речення блоку репрезентує аргументи такої оцінки. Але в останньому реченні виникає іронія внаслідок порушення логічного узгодження (*за все це вона має*), оскільки очікуваною є позитивна оцінка. Отже, саме аргументація оцінки сприяє розкриттю іронії в тексті.

В іронічних висловленнях виникає невідповідність між безпосереднім і контекстуальним значеннями, що породжує приховану семантику негативної оцінки. Саме ці властивості дозволяють розглядати іронію як особливий спосіб втілення імпліцитної оцінки в художньому тексті. Перспективним видається дослідження іронії як засобу інтенсифікації або деінтенсифікації оцінних значень.

Література

Бацевич, Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики: монографія [Текст] / Ф. С. Бацевич – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 281 с. – Бібліогр.: с. 251-272. – ISBN 966-613-169-2.

Бульгіна, Т. В. Аномалії в тексті: проблеми інтерпретації [Текст] / Т. В. Бульгіна, А. Д. Шмелев // Логический анализ языка. Противоречивость и аномальность текста / Ин-т языкознания; отв. ред. Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1990. – С. 94-106. – Библиогр.: с. 106.

Вольф, Е. М. Оценочное значение и соотношение признаков «хорошо / плохо» [Текст] / Е. М. Вольф // Вопросы языкознания. – 1986. – №5. – С. 98-106. – Библиогр. : с. 106.

Грайс, Г. П. Логика и речевое общение [Текст] / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – М. : Прогресс, 1985. – С. 271-237. – Библиогр. : с. 237.

Калита, О. Реалізація іронії через горизонтальний контекст [Текст] / О. Калита // Дивослово. – 2007. – №1. – С. 35-39. – Библиогр. : с. 39.

Калита, О. Іронічні тропи в текстах сучасних українських письменників [Текст] / О. Калита // Дивослово. – 2008. – №10. – С. 38-41. – Библиогр. : с. 41.

Космеда 2000: Космеда, Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки [Текст] / Космеда Т. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с. – Библиогр. : с. 312-336. – ISBN 966-613-131-5.

Літературознавча енциклопедія : [у двох томах]. Т.1 [Текст] / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 608 с. – ISBN 978-966-580-232-7.

Літературознавчий словник-довідник [Текст] / [Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с. – ISBN 966-580-003-5.

Походня, С. И. Языковые виды и средства реализации иронии [Текст] / С. И. Походня. – К. : Наукова думка, 1989. – 128 с. – Библиогр. : с. 120-126. – ISBN 5-12-000859-3.

Селіванова, О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Селіванова О. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. – Библиогр. : с. 667-688. – ISBN 966-8791-00-2.

Українська мова: Енциклопедія [Текст] / [редколегія : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с. : іл. – ISBN 966-7492-19-2.

В статтє исследована реалізація категорії оцінки в іронічних висказуваннях. Іронія рассмотрена как один из способов выражения негативной оценки, прослежена её связь с градацией оценки. Освещены особенности восприятия иронических оценок.

Ключевые слова: градация оценки, ирония, контекст, оценка, текст.

The article investigates the realization of the estimation category in the ironical statements. The irony is considered as one of the negative estimation expression ways, its communication with estimation gradation is tracked. The features of ironical estimations perception are highlighted.

Keywords: gradation of the estimation, irony, context, estimation, text.

Надійшла до редакції 16 вересня 2010 року.

Ганна Пасько

ББК Ш81.001.1

УДК 81'42

МОВЛЕННЄВИЙ ЖАНР ЗАГАДКИ В ДИСКУРСИВНІЙ ПЛОЩИНІ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті з'ясовано природу мовленнєвого жанру загадки як складової дискурсу, простежено особливості функціонування мовленнєвого жанру загадки в різних типах дискурсів. Водночас окреслено складові загадки як жанру мовлення, а саме: ситуацію, контекст, соціальні ролі комунікантів.

Ключові слова: загадка, мовленнєвий жанр, дискурс, мовленнєвий акт, комунікація, адресант, адресат.

Вивчення власне текстової організації загадки (Р.О. Якобсон, В.О. Лукін, В.М. Топоров, Г.А. Онищенко, К.О. Денисова та ін.) вже не може повністю задовольнити вимоги сучасної антропоцентричної комунікативно маркованої лінгвістичної науки, яку на даному етапі свого розвитку цікавить зв'язок текстів з життям, використання їх реальними учасниками спілкування тощо. В кращих традиціях прагмалінгвістики як одного з напрямів комунікативної лінгвістики здійснено успішні спроби дослідження концептосфери та мовної картини світу на матеріалі загадок, простежено їхні комунікативно-прагматичні особливості (Е.Д. Юсупова, В.Г. Сібірцева, Г.В. Насибуліна, Н.В. Захарова, А.І. Мамедова). Заслугове на увагу твердження А.П.Загнітка, який в межах аналізу дискурсивних моделей кваліфікує загадку як різновид паралогічної моделі, вважає її «характерним прикладом незвичайного уявлення реального, яке необхідно привести до звичайного, відомого» [Загнітко 2008: 109].

Проте відсутність монографічного дослідження загадки як категорії організації мовного коду [Бацевич 2009: 15] зумовлює необхідність розгляду її як комунікативного явища, як мовленнєвого жанру, враховуючи при цьому саму ситуацію, в якій відбувається загадування, її учасників, що «розігрують» діалог загадки між собою та інші екстралінгвістичні чинники. В цьому полягає актуальність статті.